

BÖLGESEL CİLİĞİN YENİ DİNAMIĞI: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI VE AZERBAIJAN

THE NOVEL DYNAMIC OF REGIONALISM: THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES AND AZERBAIJAN

Nazrin ALİZADA*

*Ey Türk;
Üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe,
Senin ilini ve töreni kim bozabilir. (Göktürk Kitabeleri)*

Öz

21. yüzyıl dünyasına mensup devletler yoğun çatışmalara, siyasal çalkantılara ve dinamik değişimlere maruz kalmaktadır. Bu durum bazı insanların ana vatanlarından kaçmasına veya iç göçe zorlanmasına sebebiyet vermektedir. Durum böyle olunca onların tarihi köklerinden, ulusal ve manevi değerlerinden uzaklaşması söz konusu olmuştur. Her ne kadar tarih Türk halklarını çeşitli sebeplerle birbirinden ayırmış olsa da günümüzde onlar yeniden güç ve destek için bir araya gelmişlerdir. Köklere olan tarihî ve manevi bağların sağlamlaştırılması ve Türk milletlerinin birliğinin korunmasını kendine amaç edinen Türk Devletleri Teşkilatı farklı alanlardaki iş birliğinin genişletilmesine olanak sağlamaktadır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın Türk Devletlerine yönelik bölgesel kalkınmayı teşvik edeceği, buna müteakip yeni bölgesel entegrasyon sürecini başlatacağı ve Azerbaycan'ın bu minvalde jeopolitik dinamiğin esas anahtarından birine dönüşeceği hipotezi üzerine yapılan bu çalışmada medeniyet ve bölgeselcilik teorisi esas alınmış, adı geçen teşkilatın tarihi gelişim süreci Zirveler bağlamında irdelenmiş ve özellikle Azerbaycan'ın enerji ve jeostratejik alanda Türk Dünyası'ndaki birlik meselesine açılan yeni kapı olacağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar kelimeler: bölgesel entegrasyon, jeostratejik açılım, TDT, zirve toplantıları, Azerbaycan

Abstract

The contemporary world is characterised by intense conflicts, political turbulence and rapid transformations, which have compelled a significant number of individuals to seek refuge elsewhere or to undergo internal displacement. This has resulted in a state of disconnection from their historical origins, national values and spiritual beliefs. Despite the historical division of Turkic peoples due to various factors, contemporary circumstances have led to a renewed sense of unity and solidarity among them.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hatay / Türkiye, nazrin.alizada@mku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6874-7712

The present study is based on the hypothesis that the Organisation of Turkic States will promote regional development for the Turkic States, with Azerbaijan set to become one of the main keys of geopolitical dynamics in this framework. The theory of civilisation and regionalism is taken as the basis for this study. The historical development process of the aforementioned organisation is examined in the sense of the Summits, and it is concluded that Azerbaijan will be the new gateway to the issue of unity in the Turkic World, especially in the field of energy and geostrategy.

Keywords: regional integration, geostrategic opening, OTS, summits, Azerbaijan.

Giriş

Ülkeler arasında mevcut tarihi, kültürel ve siyasi yakınlık stratejik iş birliği açısından zamanla onların birbirine yaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda son zamanlarda adından sıkça bahsettiren Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Türk Konseyi'nin "Türk Dili Konuşan Devlet Başkanlarının 9. Zirvesi'nde" imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile kurulmuş ve Kasım 2021 tarihinde düzenlenen 8. Zirve sırasında örgütün adı değiştirilerek bugünkü şeklini almıştır.

Başlangıçta dört kurucu üye arasında bir iş birliği forumu olarak kurulan TDT, günümüzde yedi üye devletin yanı sıra ek gözlemcilerden oluşan etkili bir örgüt olarak faaliyet göstermektedir. Bu birlik sadece siyasi ve ekonomik bir birliği değil, aynı zamanda Türk mirasının ve değerlerinin kültürel ve toplumsal birliğini de temsil etmektedir. Bu bağlamda Azerbaycan, TDT aracılığıyla diğer Türk devletleriyle birlikte bölgesel ve küresel zorlukların üstesinden gelmek için tüm potansiyelini kullanarak bu örgütün bölgesel yapılanma sürecine yeni bir boyut kazandırmaya çalışmaktadır.

Bu minvalde söz konusu makale, Azerbaycan'ı TDT çerçevesinde öncü bir aktör olarak konumlandırmak; onun başını çektiği stratejik girişimlerin sadece bir devletler koalisyonu oluşturmayı değil, aynı zamanda Türk birliğinin oluşumunda belirleyici etkene dönüşmesini sağlamak ve böylece TDT'ni önemli bir güç bloğuna dönüştürmek üzerine oluşturulan hipotezlerden yola çıkarak kaleme alınmıştır.

Buradan hareketle hem medeniyet hem de bölgeselcilik yaklaşımı çerçevesinde teorik arka plan oluşturulan çalışmada ilk önce TDT'nin tarihsel çerçevede geçtiği gelişim yolu ve gerçekleştirilen zirve toplantıları kronolojik olarak detaylandırılmıştır. Akabinde özellikle 2020 yılında meydana gelen 2. Karabağ Savaşı'ndan sonra Güney Kafkasya'nın jeopolitik yapılanmasını yeniden şekillendiren Azerbaycan'ın neden TDT'ye açılan bir kapı olarak değerlendirildiğine bakılmıştır. Bu kapsamda genel olarak yeşil enerji projeleri, özel olarak jeostratejik açılım olarak adlandırılan Zengezur koridorunun birleştirici gücünden bahsedilmiştir.

Tüm bunlara ek olarak konuya ilişkin doğrulanabilir verilere ulaşılması adına Türkçe, Azerbaycan Türkçesi, Rusça ve İngilizce güncel makaleler, raporlar, kitaplar ve TDT'nin web sayfasından yararlanılmış, yeri geldiğince internet kaynaklarına başvurularak konuyla ilgili detaylı bir arka plan çizilmeye çalışılmıştır. Ayrıca her ne kadar TDT daha önceden araştırılmaya tabi tutulsa da özellikle

yeşil enerji projeleri ve Zengezur koridoru bağlamında Azerbaycan'ın birleştirici güç olma ihtimalinin değerlendirilmesi çalışmaya özgünlük katmış ve ona spesifik bir boyut kazandırmıştır.

Teorik Çerçeve (Medeniyet Yaklaşımı/Bölgeselcilik)

Genel olarak TDT'nin Amerikalı siyaset bilimci Samuel P. Huntington'ın ortaya koyduğu medeniyet yaklaşımı açısından incelenmesi mümkün iken, günümüz itibarıyla bu teşkilatın geldiği konum onun bölgeselcilik teorisi ekseninde de irdelenmesini gerekli kılmıştır. Aslında adı geçen her iki teori birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Zira Huntington'ın ileri sürdüğü teoriye göre ortak değerlere sahip olmayan aktörlerin bölgesel bağlamda dayanışma içinde olması da çok zor bir durumdur.¹ Huntington teorisine göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra devletler, ortak bir kültürün unsurlarını paylaşan ülkelerle ittifaklar kurmaya çalışmış ve bu ülkelerin politikacıları ve kamu figürleri, dil, din ve karşılıklı değerlerdeki yakınlıkları ve akrabalıkları nedeniyle birbirlerine güven duymuştur. Çünkü kültür ortaklığı, çekirdek devletlerin hem üye devlet hem de dış güçler ve kurumlar için liderlik ve düzen dayatma rolünü meşrulaştırmıştır.²

Aslında Huntington'ın ortaya koyduğu fikir yeni bir gelişme değildir. Zira etnik, sosyal ve kültürel bağlar milattan önce 5. yüzyılda Sparta ve Atina yönetimindeki Yunan şehir devletlerini birleştiren Peloponnes Birliği'nin oluşumunda önemli bir etken olmuştur.³ Yani ortak tarihi ve kültürel değerler eski dünya devletlerinde bile akrabalık bağları paylaşanların ortaklık ve iş birliği yapmasında önemli bir faktör olmuştur. Buradan hareketle ortak tarihi kökler ve kültürel bağların Huntington teorisinin Türk Devletleri bağlamında da uygulanabilirliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu kapsamda aynı lisanı konuşan ve etnik kökene sahip olan, aynı dini ve kültürel değerleri paylaşan devletler TDT etrafında birleşmiş ve devlet liderleri de bunun bölgesel güç dengesine yeni bir katkıda bulunacağına inanmışlardır. Bu gelişmeler adı geçen birliğin bölgeselcilik teorisine göre irdelenmesini de mümkün kılmıştır. Bu teori bağlamında konuya değinmeden önce kısaca bölgeselcilik ve bölgesel güç kavramlarının detaylandırılması gerekmektedir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe eski ve yeni olmak üzere iki kategoride ele alınan bölgeselcilik kavramı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra adından sıkça bahsettirmeye başlamış ve özellikle Soğuk Savaş döneminde “yeni bölgeselcilik” yaklaşımı yükselişte olmuştur. Anni Paasi'ye göre bölgeyi bir odak noktası olarak ele alan bölgeselcilik küreselleşmeye müteakip ortak ekonomik stratejiler, yeni kültürel kimlik biçimleri ve sosyal etkileşim sonucu ortaya çıkan arabuluculuk girişimleri tarafından desteklenmektedir.⁴ Bu bağlamda bölgeselcilik bir taraftan

1 Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*; Simon and Schuster, New York 1996, s. 126.

2 *Age.*, s. 156.

3 Murodjon Mustofaev, “The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 106.

4 Anni Paasi, “The Resurgence of the Region and Regional Identity: Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe”, *Review of International Studies*, XXXV/1, (2009), s. 126.

tarihi ve kültürel değerlerle bir bölgeye ait olma fikrini savunurken, diğer taraftan da bölgesel talepleri göz önünde bulundurarak yeri geldiğinde aktörlerin seferber edilmesini yeri geldiğinde de aynı eksen etrafında birleşmesini sağlamaktadır.

Bölgeselciliğe paralel olarak ortaya çıkan bölgesel güç kavramı ise coğrafi olarak bir bölgenin parçası olan, bölgedeki diğer devletlerin herhangi bir koalisyonuna karşı koyabilen, bölgesel meselelerde farkındalık yaratan ve bölgesel konumunun yanı sıra uluslararası sistemde de büyük bir güç olma potansiyelinde olan devlet veya devletler birliğidir.⁵ Uygun ortam sağlandığında tek başına bir devlet ya da örgüt bölgesel bir güç olabilmektedir.⁶ Aynı zamanda bölgesel güç güvenlik ve düzenin sağlanması konusunda da özel bir sorumluluk taşımaktadır. Bu bağlamda bölgesel güç diğer büyük güçler arasında denge unsuru olabilmekte ve diğer güçleri bölgeden uzak tutmanın bir aracı ve mekanizmasına dönüşebilmektedir.⁷

Barry Buzan ve Ole Wæver, sistem düzeyinde hareket eden ve etkili olan *büyük güçler* ile bölgelerde etkisi büyük olabilen ancak küresel düzeyde daha az etkiye sahip *bölgesel güçler* arasında ayırım yapmaktadır. Onlara göre, bölgesel gücün maddi kaynaklara sahip olmasının yanı sıra onun statüsünün de diğer büyük güçler tarafından resmen tanınması ve onların etkisinin büyük güçlerin davranışları üzerinde gözlemlenebilir olması gerekmektedir.⁸ Bu bağlamda Buzan ve Wæver, bölgesel güçlerin bazı açılardan sınırlı olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Bu nedendir ki bölge dışından gelen büyük güçler, küresel çekişmelerde bölgesel güçleri hesaba katmamaktadır. Ancak bölgesel güç(ler) eğer bir güç dengesine dönüşmek istiyorsa bölgesel hegemonyasını somutlaştırmak durumundadır.⁹ Durum böyle olunca bölgesel güçler bir denge unsuruna dönüşebilir.¹⁰ Bu bağlamda TDT'nin bölgesel bir güç olarak son zamanlarda adından sıkça bahsettirmesi, uluslararası ilişkilerde yeni bir bölgesel entegrasyon modelinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Bu çalışmada kullanılan bölgeselcilik teorisi çerçevesinde TDT, ilgili bölgelerdeki tarihi sorunları çözmek ve siyasi istikrarı teşvik etmek amacıyla Türk devletlerini bir araya getirerek yeni bir bölgesel güç inşa etmeyi hedeflemektedir. Bu minvalde, Türk devletlerinin uluslararası ve bölgesel sistemlerle etkileşimlerinin sağlam temeller üzerine oturtulması gereklidir. Bu hedefe ulaşmak için ekonomik, stratejik ve yumuşak güç unsurlarının etkili bir şekilde kullanılması planlanmaktadır. Bu strateji başarılı olduğu takdirde, TDT'nin kolektif gücünün bölge dışı aktörler üzerinde de etkili hale gelmesi olasıdır. Böyle bir senaryo, TDT'yi uluslararası ilişkiler

5 Detlef Nolte, "How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics", *Review of International Studies*, XXXVI, (2020), s. 889.

6 Oyvind Osterud, "Regional Great Powers", *Regional Great Powers in International Politics*, ed. Iver B. Neumann, St. Martin's Press, Basingstoke 1992, s. 12.

7 Detlef Nolte, "How to Compare Regional Powers", s. 892.

8 Barry Buzan – Ole Wæver, *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 37.

9 William C. Wohlfort, "The Stability of a Unipolar World", *International Security*, XXIV 1, (1999), s. 30.

10 Robert A. Pape, "Soft Balancing against the US", *International Security*, XXX /1, (2005), s. 7–45.

sisteminde mevcut dinamikleri değiştiren önemli bir bölgesel aktör konumuna taşıyabilir ve Türk kimliğinin, bölgesel bir kimlik türü olarak yeniden tanımlanmasına zemin hazırlayabilir.¹¹

Ancak ulusötesi tehlikeler ve sınır zorluklarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çünkü Türkistan ve Kafkasya bölgeleri uzun süre bölge dışı güçlerin kontrolü altında kalmıştır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun (RF) bölgede halen yoğun etkisi bulunmaktadır. Çin de bölgede varlığını artırmayı hedefleyen bir aktördür. Dolayısıyla adı geçen coğrafyada iki taraflı bölgesel rekabet yaşanmaktadır. Bu anlamda birinin geçmişte sömürgecilik temelli bir üstünlük mirasına ve günümüzde devam eden etkilerine sahip olması; diğer tarafın ise nispeten büyük ekonomik potansiyelinin olması TDT'nin yeteneklerini, sınırlamalarını ve manevra alanlarını karmaşık hale getirmektedir. Ayrıca tüm tarafların bu stratejileri kullanma arzusu ve kapasitesi de sürecin zorluklarını arttırmaktadır.

Türk Konseyi'nden Türk Devletleri Teşkilatı'na Giden Yol

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması üzerine yeni jeopolitik gerçeklik ortaya çıkmış ve iş birliği için çeşitli fırsatlar oluşmuştur.¹² Bu, Türk Dünyası adına bir dönüm noktasına dönüşmüş ve 19-20. yüzyıl boyunca kimi zaman sınırlar, kimi zaman imparatorluklar ve kimi zaman da ideolojiler tarafından bölünmek zorunda kalan Türk halkları yeniden bir araya gelme olanağı elde etmiştir. Bu kapsamda ortak tarih, kültür ve dil gibi değerler birleştirici etkene dönüşmüş ve böylece Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan yeniden bağımsızlıklarına kavuşarak uluslararası sisteme entegre olmuştur.¹³ Bununla da Türk Dünyası'nı oluşturan devletlerin bölgeselleşme bağlamında yasal kurumsallaşma sürecini tamamlama fırsatı doğmuştur.

Bu kapsamda birbirleriyle iş birliği yapmaya ve ortak çıkarlarını desteklemeye istekli olan bağımsız Türk devletleri ilk defa 1992 yılında Türkiye Cumhuriyeti (TC) Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın girişimiyle Ankara'da bir araya gelmiş,¹⁴ daha sonraki toplantılar ilgili devletlerin ev sahipliğinde farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, aşağıdaki tabloda Türk Konseyi sürecine kadarki zaman diliminde gerçekleşen zirve toplantıları yer almaktadır.

11 Muhammet Koçak, "Potential of Organization of Turkic States in the International System", *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 125.

12 Ahmet Sapmaz, *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008, s. 11.

13 Buğra Sarı, "Security Aspect of the Integration in Turkic World under the Organization of Turkic States", *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 140.

14 Abzal Dosbolov-Göktuğ Sönmez, "The Organization of Turkic States and Postcolonialism in Central Asia", *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 103.

Tablo 1. 1992-2009 dönemleri arasındaki Zirve Toplantıları¹⁵

1992 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Ankara'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. Geniş çaplı kararlar alınmamış, daha çok kültürel meseleler müzakere edilmiştir.
1994 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'un ev sahipliğinde yapılmıştır. Düzenlenen zirvelerin herhangi bir devlete karşı olmadığı mesajı verilmiştir.
1995 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Bişkek'in ev sahipliğinde yapılmıştır
1996 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Taşkent'in ev sahipliğinde yapılmıştır. <i>Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi</i>'nin kurumsallaşması açısından dikkat çekmiştir.
1998 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Astana'nın ev sahipliğinde yapılmıştır.
2000 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Bakü'nün ev sahipliğinde yapılmıştır. Türkmenistan ve Özbekistan devlet başkanları düzeyinde değil, meclis başkanları düzeyinde temsil edilmiştir.
2001 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'un ev sahipliğinde yapılmıştır. Kazakistan Aksakallılar Konseyi'nin kurulmasını önermiştir.
2006 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Antalya'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. Zirveye katılan dört Türk devlet başkanı Türk birliğinden vazgeçmediklerini göstermişlerdir.
2009 Zirvesi	<ul style="list-style-type: none"> Nahçivan'ın ev sahipliğinde yapılmıştır. <i>Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi</i>'nin kurulmasına dair Nahçivan Anlaşması imzalanmıştır.

Bölgeselleşme açısından Zirve görüşleri Türk Dünyası devletlerinin bir araya gelmesinde önemli bir yol katedilmesine vesile olmuştur. Bu süreçle ilgili yukarıda vurgulanan bazı toplantıların kısaca irdelenmesi yerinde olacaktır. 1992 yılında düzenlenen toplantı Türk devletlerinin bir araya gelmesi; 1993 Zirvesi Türk kültür, bilim ve eğitimini tanımak amacıyla yapılanma sürecine gidilmesi;¹⁶ 1994 İstanbul Zirvesi devlet başkanlarının yapılan toplantıların başka bir devlete karşı olmadığını vurgulaması;¹⁷ 1996 Taşkent Zirvesi, *Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi*'nin kurumsallaşması¹⁸ açısından önem arz etmiştir. Sonraki zirveler 1998 yılında Astana'da, 2000 yılında ise Bakü'de yapılmıştır. O zamana kadar gerçekleştirilen altı zirvede ele alınan konular, zirvelerin düzenlendiği şehirlerin isimleriyle anılan belgelerde Türkçe ve Rusça olarak yer almıştır.¹⁹ Altıncı zirvenin ardından Türk devletleri arasında birtakım gerginlikler gözlemlenmiş ve böylece Özbekistan ve Türkmenistan zirveye soğuk yaklaşıma başlamıştır. Hatta 2000 yılından itibaren zirveler beş yıl üst üste yapılmamıştır.²⁰ Son olarak 2006 yılında

15 Turkicstates.org, "Devlet Başkanları Zirve Toplantıları", <https://www.turkicstates.org/tr/zirveler>, [Erişim Tarihi: 19.01.2025].

16 Pelin Musabay Bakı, "Avrasya'da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi", *Bilge Strateji*, VI/11, (2014), s. 141.

17 Elbette ki burada başka devletten kasıt Rusya Federasyonu olmuştur.

18 Agm., s. 144.

19 Bu çerçevede özellikle altının çizilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Türk birliği ve kültürel entegrasyona sürekli vurgu yapan bu toplantılarda alınan karar metinleri bölgede etkili olan RF tarafından özellikle Türkistan coğrafyasında yumuşak güç unsuru olarak kullanılan Rusça yayınlanmıştır. TDT'nin bir bölgesel entegrasyon biçimi olarak kurumsallaştırılması sonucunda ise Türk dillerinde bulunan farklı fonemleri ifade eden ortak Türk alfabesinin kullanılması ve bununla da örgüt çerçevesinde alınan kararların bu dilde yayınlanması söz konusu olmaktadır. Bu da mevcut paradoksun giderilmesi adına önem arz etmektedir.

20 Elvin Həsənov, "XXI əsrin əvvəllərində Türkiyə Cümhuriyyətinin regional təşkilatlarda fəaliyyətinin Güney Qafqaz və Mərkəzi Asiyanın təhlükəsizliyinin təminatında rolu", *Akademik Tarih və Düşünce Dergisi*, XI/1, (2024), s. 732.

Türkiye'nin çabalarıyla Antalya'da bir toplantı düzenlenmiş, zirveye katılan dört Türk devlet başkanı bu tür görüşleri dörtlü olarak da sürdüreceklerini vurgulayarak aslında Türk birliğinden vazgeçmediklerini göstermişlerdir. Türk devletleri arasında yeni entegrasyon sürecine ivme kazandıran Zirve ise 3 Ekim 2009 tarihinde Nahçıvan'da düzenlenmiştir. Burada katılımcı devletler arasında iş birliğinin kurumsallaşmasını öngören Nahçıvan Anlaşması imzalanmış ve Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye, *Türk Devletleri İş Birliği Konseyi*'nin kurulmasını karara bağlamıştır.²¹ Buradan hareketle esas vizyonu güçlü bir Türk Dünyası inşa etmeye katkıda bulunmak olan²² *Türk Konseyi*'nin temel görevleri taraflar arasında karşılıklı güvenin güçlendirilmesi; bölgede ve dünyada barışın tesis edilmesi; dış politika konularına yönelik ortak bir yaklaşımın teşvik edilmesi; tüm alanlarda bölgesel ve ikili iş birliğinin güçlendirilmesi; sosyal ve kültürel kalkınma için çabalanması; hukuki bilgi alışverişinin ve hukuk alanında iş birliğinin yaygınlaştırılması gibi sıralanabilir.²³

Kurumsallaşma süreci tamamlanan Türk Konseyi (Türk Dili Konuşan Devletler İş Birliği Konseyi) 2011-2024 yılları arasında ise toplam 11 zirve toplantısı düzenlemiştir. Aşağıdaki tabloda düzenlenen zirvelerin kronolojik sıralamasına yer verilmiştir.

Tablo 2. 2010-2025 yılları arasındaki Zirve toplantıları²⁴

2010 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Almatı'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. "Ekonomik ve Ticari İşbirliği" teması esas müzakere konusu olmuştur.
2012 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Bişkek'in ev sahipliğinde yapılmıştır. "Eğitim, Bilim ve Kültürel İşbirliği" esas teması olmuştur.
2013 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Gebele'nin ev sahipliğinde yapılmıştır. Ulaşım ve lojistik meseleleri müzakere olunmuştur.
2014 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Bodrum'un ev sahipliğinde yapılmıştır. Türk Dünyası'nda turizmin geliştirilmesi esas teması olmuştur.
2015 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Astana'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. Enformasyon teknolojileri alanındaki işbirliği olanakları konuşulmuştur.
2018 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Çolpon Ata'nın ev sahipliğinde yapılmıştır. Gençlik ve ulusal spor alanında işbirliğinin yapılması konusunda toplanmıştır.
2019 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Bakü'nün ev sahipliğinde yapılmıştır. Özbekistan Türk Konseyi'ne tam üye olmuştur.
2020 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Covid-19 salgınıyla mücadele döneminde video konferans formatında yapılmıştır.
2021 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'un ev sahipliğinde yapılmıştır. "Dijital Çağ'da Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler" temasıyla yürütülmüştür.
2022 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Semerkant'ın ev sahipliğinde yapılmıştır. "Türk Medeniyeti için Yeni Dönem: Ortak Kalkınma ve Refaha Doğru" temasıyla işbirliği olanakları müzakere edilmiştir.
2023 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> "Türktime" temasıyla Astana'nın ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir.
2024 Zirve	<ul style="list-style-type: none"> Bişkek'in ev sahipliğinde yapılmıştır. "Türk Dünyasının Güçlendirilmesi: Ekonomik Entegrasyon, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijital Gelecek ve Herkes için Güvenlik" esas müzakere konusu olmuştur.

21 Merve Erkan Aydın-Yi Liu, "Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim", *Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 40.

22 Turkic Council, "A Rising Actor in Regional Cooperation in Eurasia", *Fifth Summit of the Turkic Council*, (2015), s. 4.

23 Ufuk Ulutaş-Oktay Tanrısever, "The Turkic Council on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement: A View from Turkey", *Turkic Council 10th Anniversary of The Nakhchivan Agreement*, eds. Ceyhun Şahverdiyev and Javid Veliyev, Baku 2019, s. 115.

24 Turkicstates.org, "Kurucu Belgeler", <https://www.turkicstates.org/tr/bildiriler-kurucu-belgeler>, [Erişim tarihi: 18.01.2025].

Bu zirvelerden özellikle 2021 yılından sonraki döneme tekabül edenler özel önem arz etmektedir. 12 Kasım 2021 tarihinde Türkiye'nin ev sahipliğinde, *Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler* temasıyla düzenlenen Türk Konseyi 8. Zirvesi²⁵ örgütün tarihinde önemli kararların alınmasıyla dikkat çekmiştir. Bu kapsamda Türk Konseyi'nin ismi *Türk Devletleri Teşkilatı* olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, zirve toplantılarına bugüne kadar fahri konuk olarak katılan Türkmenistan'a resmen gözlemci statüsü verilmiştir.²⁶ Zirve'nin en önemli gelişmelerinden biri ise Türk devletlerinin uzun vadeli kalkınma stratejisi olan *Türk Dünyası Vizyonu 2040*'ın resmen kabul edilmesi olmuştur.²⁷ Daha sonra yapılan Semerkant Zirvesi'nden itibaren *Türk Konseyi Zirveleri* adlandırması yerini *TDT Zirveleri*'ne bırakmış; 3 Kasım 2023 tarihli Astana Zirvesi Türk devletlerinin yanı sıra Türk Dünyası ile etkileşimde bulunan tüm kuruluşların dikkatini çekmiştir. 6 Kasım 2024 tarihinde Bışkek'te düzenlenen 11. zirve toplantısında ise Kazakistan Cumhurbaşkanı, Türk Dönemi sloganıyla üstlenmiş olduğu dönem başkanlığı görevini tamamladığını açıklamıştır.²⁸

Kısaca özetlenecek olursa bölgeselleşmenin ön koşulunun güçlü bir kurumsal yapıya sahip olmaktan geçtiği bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda, güçlü bir örgüt ya da kurum, bölgesel bir topluluk inşa etmenin de ayrılmaz parçasıdır. Bu vesileyle, bölgeyle doğrudan bağlantısı olan devletler burada düzen oluşturacak ve ortak çıkarlar doğrultusunda hareket ederek eylemlerini birbirine bağlayabileceklerdir. Bu bağlamda Türk devletleri yapılanma ve kurumsallaşma, ortak değerler etrafında bir düzen kurma sürecini yukarıda anlatılan zirve toplantıları vasıtasıyla tamamlamıştır. Bu görüşmelerde ilgili devletler arasında güvenilir bilgi akışının sağlanması, uyum ve koordinasyonun denetlenmesi, çeşitli alanlarda iş birliği olanaklarının geliştirilmesi ve gerektiğinde tehlike ve risklere karşı ortak önlemler alınması söz konusu olmuştur. Tüm bunlar tarafların hedeflediği sonuçlara ulaşması için entegrasyon sürecini kolaylaştırmıştır. Bunda özellikle taraf devletlerde yaşanan gelişmelerin de büyük payı olmuştur.

Bu kapsamda 2020 yılında gerçekleşen 2. Karabağ Savaşıyla birlikte Azerbaycan'ın Güney Kafkasya'nın jeopolitik yapılanmasındaki etkisi onun Türk Dünyası adına da rol model olabileceğini düşündürmeye başlamıştır. Çünkü dünyadaki çoğu bölgesel aktörlerin temel hedefi, devlet egemenliğinin korunması ve sürdürülmesi ile bölge içinden veya dışından gelebilecek dış müdahalelere karşı dayanıklılık gösterilmesinin sağlanması yönündedir.²⁹ Coğrafya ve uluslararası bağlantıların birleşiminde dış politika stratejisini şekillendirerek³⁰ jeopolitik ve

25 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, *Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi*, İstanbul 2021, s. 1.

26 Orkhan Baghirov, "The Organization of Turkic States' Economic Potential and Cooperation Prospects among Its Members", *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 54.

27 Pelin Musabay Baki, "Turkic World Vision-2040: A Step Forward for the Resilience of Turkic Cooperation", *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 29.

28 "Türk Devletleri Teşkilatı 11. Zirve Bildirisi", *Türk Devletleri Teşkilatı*, (2024), s. 1.

29 Amitav Acharya, "Regionalism Beyond EU-Centrism", *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*, eds. Tanja A. Börzel and Thomas Risse, Oxford University Press, Oxford 2016, p. 117.

30 Farid Guliyev, "Presidential Discourses on Regionalism in Azerbaijan: Turkic Solidarity and the Silk Road", *Nationalities Papers*, (2024), p. 13.

jeoekonomik açıdan Avrasya'ya açılan kapı olarak kabul edilen Azerbaycan, aynı zamanda Türk Dünyası'na da bu anlamda hizmet veren bir merkeze dönüşebilir. Bunda özellikle Azerbaycan'ın 2. Karabağ Savaşı sırasında sergilediği tutumun büyük rolü vardır. Zira Azerbaycan savaş öncesinde ve sonrasında bölgesel güvenlik örgütlerine sınırlı katılım veya katılmama duruşu sergileyerek bu devletin dışarıdan müdahaleye açık duruma düşmesini engellemiş ve daha çok bir millet, iki devlet söylemsel çerçevesi üzerinden Türkiye ile dayanışma içinde olarak dengeleme stratejisini uygulamıştır. “Kardeşlik ilişkileri” temelinde geliştirilen örnek stratejik ittifakın bir sonucu olarak Azerbaycan, Türk dayanışması (veya birliği) fikri etrafında oluşan yeni bölgesel girişimi kurumsallaştırmak için adımlar atmış ve Türkistan'daki diğer Türk devletleriyle siyasi ve ekonomik bağları derinleştirme fikrini geliştirmiştir. Özellikle Türk Dünyası'na açılan yeni kapı olarak nitelendirilen Zengezur Koridoru ve Azerbaycan'ın yenilenebilir enerji adına başını çektiği yeşil projeleri onun bölgeselleşme bağlamında rol model olabileceği yönündeki hipotezi doğrular niteliktedir. Çünkü sadece Azerbaycan TDT'ye açılan bir kapı görevi görmemektedir. Aynı zamanda bu yeni bölgeselleşme girişiminin gelecekte Azerbaycan'ın önemli dış politika aracına dönüşmesi de söz konusu olabilmektedir.

TDT: Azerbaycan ve Zengezur Koridoru'nun Birleştirici Rolü

Bakü'nün TDT bağlamında birleştirici unsura dönüşmesi özellikle güvenlik ekseninde Türkiye ile geliştirdiği stratejik partnerliğin rol model olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Azerbaycan, 1990'lı yılların başlarında Ermenistan ile yaşadığı sınır sorunlarından dolayı ciddi anlamda toprak kaybı yaşamış ve bu da işgal edilen bölgelerde kültürel tahribata yol açmıştır.³¹ Bilindiği üzere, Ermenistan 1988 yılından itibaren planlı bir şekilde hem Türksüz Ermenistan projesini devreye sokmaya hem de Karabağ bölgesini kendi topraklarının bir parçası gibi kabul ettirmeye çalışmış³² ve nihayetinde bölge 2020 yılına kadar Ermeni işgali altında kalmıştır.

Söz konusu işgale ilişkin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1993 yılında işgalci Ermeni güçlerinin Azerbaycan topraklarından koşulsuz ve derhal çekilmesini talep eden dört karar almasına rağmen bu kararlar uygulanmamıştır.³³ Aynı zamanda Rusya, Fransa ve ABD gibi büyük jeopolitik güçler, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu aracılığıyla iki tarafı uzlaştırma girişiminde bulunsalar da genel olarak grubun Ermenistan'dan yana tavır sergilediği ve hatta 1990'lardan itibaren Rusya'nın, Ermenistan'a askeri yardımda bulunduğu görülmüştür. Bunu izleyen zaman diliminde de Rusya ve Ermenistan arasında güvenlik ve ekonomik anlamda iş birliği devam ettirilmiştir.³⁴ Bu dönemde Ermenistan, özellikle güçlü bir nüfuza sahip olduğu ABD ve Fransa'daki Ermeni diasporasının desteğiyle Karabağ konusunda

31 Aynur Nesirova, “Economic Results of the Karabakh War: Plundering in the Territories of Azerbaijan during the Occupation Period”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, V/2, (2022), s. 262.

32 Okan Yeşilot, “Karabağ Savaşının Eşsiz ve Mağdur Tanıkları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, (2006), s. 85-86.

33 US Department of State, “1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh”, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>, [Erişim tarihi: 15.11.2024].

34 Ali Asker-Salih Işık Bora, “The Advanced Stage of Russia-Armenia Military Cooperation: The Joint Military Force”, *Review of Armenian Studies*, 35, (2017), s. 65.

medyatik faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve Ermenistan yanlısı anlatıyı teşvik ederek bu ülkelerde önemli ölçüde siyasi destek sağlamıştır.³⁵ Bu kapsamda, Ermeni diasporası tarafından sürekli Azerbaycan ve Türkiye'ye yönelik toprak ve soykırım iddiaları dillendirilmiş, mağduriyet imajı çizilmiş, Türklere karşı Hristiyan birliğinden bahsedilmiş ve Büyük Ermenistan projesi kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır.

Böylesine karmaşık bir ortam, Türk birliğinin gerekliliğini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu nedenle Azerbaycanlı diplomatlar, uzmanlar ve aktivistler, ülkenin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak adına bir savunma mekanizması olarak *Türk Birliği* fikrine başvurmuşlardır. Bu fikrin temel motivasyonu ise Azerbaycan-Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişimidir. Nitekim, 2010 yılında Azerbaycan ve Türkiye, savunma alanı da dahil olmak üzere karşılıklı yardımlaşma konusunda bir anlaşma imzalamış ve bu anlaşma Bakü'nün askeri subaylarını Türk modeline göre eğitmesine yardımcı olmuştur.³⁶ Bu tür eğitim programları insansız hava araçları da dahil olmak üzere modern silahların teslimatıyla desteklenmiştir. Azerbaycan, 44 gün süren 2. Karabağ Savaşı'nda kesin bir zafer kazanarak işgal altındaki topraklarını geri almıştır. Bu savaşın ardından, Ermeni-Rus askeri iş birliğine kıyasla Azerbaycan-Türkiye askeri ittifakının etkinliği ve aynı zamanda Azerbaycan'la Türk Dünyası devletleri arasındaki etkileşim daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunda Karabağ Savaşı öncesi ve sonrasında TDT devlet resmilerinin yaptığı açıklamaların büyük etkisi olmuştur.

Bu bağlamda Azerbaycan'a Türkistan coğrafyasındaki devletlerden Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan söylemsel destek vermiş, özellikle Kazakistan'ın 2. Karabağ Savaşına yönelik tutumu dikkat çekmiştir. Savaştan önce Karabağ topraklarının Azerbaycan'a ait olduğu yönünde açıklamalar yapan, ancak somut olarak Azerbaycan lehine eylemlerde bulunmayan³⁷ Kazakistan'ın tutumu 2020 yılındaki 2. Karabağ Savaşıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Bunda savaş boyunca Türkiye'nin Azerbaycan'a koşulsuz destek vermesinin cesaretlendirici etkisi olmuştur. Hatta Karabağ'da çatışmalar devam ederken, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kassym Jömert Tokayev tarafından Ermenistan'ın yaklaşık 30 yıldır işgal altındaki Azerbaycan topraklarına ilişkin BM Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamamakta ısrar ettiği yönünde açıklama yapılmıştır.³⁸ Bunun yanı sıra Ermenistan savaş sırasında üyesi olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün (KGAÖ) kapasitesinden yararlanmak istemiş, ancak uluslararası hukuk ilkeleri çerçevesinde

35 Élise Féron – Bahar Baser, “Pathways to Conflict Transportation and Autonomisation: The Armenian Diaspora and the Conflict in Nagorno-Karabakh”, *Ethnopolitics*, XXII/4, (2023), s. 385.

36 Yahya Musayev, “Azerbaijan-Turkey Cooperation in Military-Technical Field (1991-2011)”, *Azerbaijan-Turkey: Friendship, Brotherhood and Strategic Partnership*, eds. Cavid Veliyev vd., Berikan Publishing House, Ankara 2012, s.174-175.

37 M. K. Öztopal, “Azerbaycan ile İlişkileri Bağlamında Türkistan Devletlerinin Dağlık Karabağ Konusundaki Tutum ve Tepkileri”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, VII/1, (2021), s. 218-219.

38 Turkey Gazette, “Kazakhstan's President Kassym-Jomart Tokayev said Armenia should withdraw from Nagorno-Karabakh”, <https://turkeygazette.com/kazakhstans-president-kassym-jomart-tokayev-said-armenia-should-withdraw-from-nagorno-karabakh/>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].

hareket eden Kazakistan, KGAÖ'nün Ermenistan'ın işgalci politikalarının bir parçası olarak kullanılmasına izin vermemiştir.³⁹

Kazakistan'dan farklı olarak savaş döneminde Kırgızistan ciddi siyasi türbülans⁴⁰ içinde olduğundan pasif bir yaklaşım sergilemiş, ancak savaştan sonra Zengezur Koridoru meselesinin gündeme gelmesiyle birlikte Türk Dünyası bağlamında yaşanan hareketlenmeler Kırgızistan'ı da bu sürece olumlu yönde teşvik etmiştir. Karabağ'da savaş başladığında, Özbekistan ise diğer Orta Asya cumhuriyetleri gibi, somut destekten ziyade yaptığı açıklamalarda sağduyu ifadelerine yer vermiş ve her iki tarafın da toprak bütünlüğüne saygı göstererek düşmanlıkların ve çatışmaların sona erdirilmesi ve sorunun diplomasi yoluyla çözülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁴¹ Diğer bir Türk devleti Türkmenistan'ın Karabağ meselesindeki tutumu ise onunla Azerbaycan arasında Hazar havzasında mevcut olan anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır. Ancak, Karabağ zaferi Türk devletleri arasındaki ilişkilerin iyileşme olasılığını da beraberinde getirdiğinden Türkmenistan ve Azerbaycan, Hazar Kepez/Serdar sahası üzerindeki 30 yıllık bir anlaşmazlığa son vermiştir.⁴² Buradan anlaşıldığı üzere Karabağ'daki somut zafer Türk Dünyası ülkeleri arasında mevcut olan kopuklukların giderilmesi sürecinde aktif etken olmuştur. Bunda daha önce de vurgulandığı üzere Azerbaycan'ın, başka bir ifadeyle Azerbaycan ve Türkiye arasında geliştirilen jeostratejik ve jeoekonomik iş birliğinin örnek modele dönüşme ihtimalinin payı büyüktür.

Kimi zaman işgal, kimi zaman “etnik temizlik ve katliamlarla” karşı karşıya kalan Azerbaycan halkı, Karabağ zaferinden sonra ulusal fikirler etrafında birleşmeye ve hareket etmeye başlamıştır.⁴³ Aynı zamanda Batı medyasının Azerbaycan'ın maruz kaldığı adaletsizliğe karşı kayıtsız kalması ve Ermenistan'dan yana tutum sergilemesi Türk birliğine ilişkin duyguların dile getirilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Türk devletleri arasında diaspora faaliyetlerinin güçlendirilmesi, yaşanan gelişmelerin ortak medyada yansıtılması ve entegrasyon sürecine ivme kazandırılması meselesi Azerbaycan ve Türkiye tarafından sıkça dillendirilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda Azerbaycan Türk Dünyası'nda entegrasyon sürecine ivme kazandırılması gerektiğine vurgu yaparak jeostratejik projelerin uluslararası arenaya sunulması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Karabağ zaferinden sonra sıkı müzakerelere sebep olan *Zengezur Koridoru* ve onun birleştirici gücüne değinilmesi gerekmektedir.

39 H. Hamzaoglu, “Bilateral and Regional Aspects of Azerbaijan-Kazakhstan Relations”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 70, (2021), s. 67-68.

40 4 Ekim 2020 tarihinde Kırgızistan'daki parlamento seçimlerinin ardından ülke genelinde meydana gelen protestolar geniş çaplı şiddete yol açmıştır.

41 S. Yılmaz, “Attitudes of the Turkish States toward Azerbaijan during and after the Karabakh Victory”, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, XVI/64, (2024), s. 120-121.

42 A. Yalçınkaya, “Hazar'da Azerbaycan-Türkmenistan Enerji Anlaşmasının Stratejik Anlamı”, *Deniz Araştırmaları ve Mavi Strateji Dergisi*, 3, (2024), s. 10

43 Brussels.mfa.gov.az, “İlham Əliyev “Qarabağ: 30 ildən sonra evə dönüş. Nailiyyətlər və çətinliklər” Forumunda iştirak edib”, <https://brussels.mfa.gov.az/az/news/4168/ilham-eliyev-qarabag-30-ildən-sonra-eve-donus-nailiyyetler-ve-cetinlikler-forumunda-istirak-edib>, [Erişim tarihi: 11.11.2024].

Avrupa ile Asya arasında ticaret yollarını genişletme potansiyeline sahip olan Zengezur Koridoru tarihsel olarak kültürler, etnik gruplar ve devletler arasında köprü görevi görmüş bir coğrafyada yer almaktadır. Sadece Kafkasya’da değil, aynı zamanda Avrasya genelinde bölgesel bağlantıları güçlendirmede önemli rol oynayacak olan Zengezur Koridoru, 44 günlük savaştan sonra önem kazanmaya başlamıştır.⁴⁴ Zengezur Koridoru; Azerbaycan, Türkiye, Rusya, İran ve Ermenistan topraklarını, özellikle de Türk Cumhuriyetleri’ni (Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan) birbirine bağlayarak ticari ve kültürel alışverişleri kolaylaştıracak ve bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunacaktır.⁴⁵ Bu koridorun aktif hale getirilmesiyle Türkiye’nin Azerbaycan’a doğrudan kara bağlantısı sağlanarak Türkistan bağlantısı da gerçekleştirilecektir.⁴⁶ Aynı zamanda bu girişimi destekleyen Türkistan “beşlisinin” de jeoekonomik çıkarları tam olarak karşılanacaktır. Örneğin, Taşkent’in Güney Kafkasya ülkeleri, Türkiye ve Avrupa Birliği ile ticarete Trans-Hazar taşımacılığına öncelik vermesi göz önüne alındığında bu Koridor, Özbek mallarının dünya pazarlarında fiyat rekabetini karşılayarak, ulaşım ve transit maliyetlerinde bir azalma şeklinde orantılı bir fayda sağlayacaktır.⁴⁷ Kazakistan da Zengezur Koridoru’nun açılması konusunda isteklidir. Çünkü Koridor, ulaşım maliyetlerini ve süresini önemli ölçüde azaltma açısından ülkenin petrol ürünlerini Avrupa’ya ihraç etmek için en iyi seçimdir. Özellikle mevcut Bakü-Tiflis-Kars Hattı ile karşılaştırıldığında, bu güzergâhın yaklaşık 340 km daha kısa olması onun Türk devletleri tarafından kolayca kabul görmesine olanak sağlamıştır. Çünkü ulaşım sürelerinin kısalması, maliyetlerin düşürülmesi ve Türk devletleri arasındaki ticaretin canlandırılması açısından bu önem arz etmektedir.⁴⁸

Genel olarak değerlendirildiğinde hem Azerbaycan’ın hem de Türkistan’ın doğal kaynaklarının bu güzergâh üzerinden Avrupa’ya taşınması TDT ülkelerinin ekonomik büyümesini hızlandırmasına katkıda bulunacaktır. Hatta bu konuyu ele alan Kazak hükümeti, koridorun Doğu ile Batı arasında coğrafi ve enerji bağlantısı sağlayacağına, Türk Dünyası ülkelerinin bahsi geçen koridor vasıtasıyla gerçekleştirilen proje ve programlardan 1.1 trilyon dolar nominal GSYİH temin edeceğine dikkat çekmiştir.⁴⁹ Bu Koridor sadece Türk Dünyası devletlerine fayda sağlamakla da yetinmeyecektir. Aynı zamanda Güney Kafkasya bölgesiyle doğrudan ilgilenen Rusya ve İran için de yeni gelişim olanaklarını doğuracaktır. Çünkü, Rusya’nın güney sınırlarının yakınında bulunan Koridor daha az maliyetiyle dikkat çeken

44 Ali Jabbarov; Sevinj Abbasova ve Haluk Tanrıverdi, “Zəngəzur-Naxçıvan-Istanbul marşrutu üzrə regional əməkdaşlıq perspektivləri”, *International Journal of Tourism, Economics and Business Sciences-Ijtebs*, VI/1, (2022), s. 46.

45 Burcu Aracıoğlu – Soner Esmer, “The Effects of Zangezur Corridor on Türkiye’s Eastern Mediterranean Ports Hinterland”, *Denizcilik Araştırmaları Dergisi: Amfora*, II/4, (2023), s. 9.

46 P. Gawliczek – K. Iskandarov, “The Zangezur Corridor as Part of the Global Transport Route (Against the Backdrop of Power Games in the South Caucasus Region)”, *Security and Defense Quarterly*, XXXXI/1, (2023), s. 40.

47 Nargiza Umarova, “On the Prospects of the Zangezur Corridor for Central Asia”, <https://www.caspianpolicy.org/research/category/on-the-prospects-of-the-zangezur-corridor-for-central-asia>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].

48 K. Iskandarov; V. M. Mahammadali – A. G. Gardashkhan, “Caspian Region: Geopolitical Arena. Clash of Interests and Energy Security”, *Civitas Et Lex*, XXVI/2, (2020), s. 7-22.

49 V. Modebadze, “The Escalation of Conflict Between Armenians and Azerbaijanis and the Problems of Peaceful Resolution of the Nagorno-Karabakh War”, *Journal of Liberty and International Affairs*, VI/3, (2021), s. 102-110.

Rusya-Ermenistan demiryol güzergahını gündeme getirecek; projenin gerçekleştirilmesi durumunda İran-Ermenistan arasındaki demiryolu hattının da devreye girmesi söz konusu olacak ve bu da aslında İran-Ermenistan-Rusya hattının açılmasıyla mümkün kılınacaktır. Bununla İran bir taraftan hem Karadeniz bağlantısını sağlamış olacak hem de bu iki devletin bölgedeki jeostratejik yapılanların dışında kalma olasılığı ortadan kaldırılacaktır.⁵⁰

Böylece diğer rotaların da eklenmesiyle birlikte multimodal ulaşım projesine dönüşmesi mümkün olan Zengezur Koridoru ticareti kolaylaştırarak, gümrük işlemlerini basitleştirerek ve ulaşım maliyetlerini düşürerek TDT üye ülkeleri arasındaki ticaret hacminin artırılmasını ve aynı zamanda Ermeni işgali nedeniyle kesintiye uğrayan ulaşım hatlarını canlandırmayı hedeflemektedir. Bu nedenledir ki Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Zengezur'un Türk dünyasını bütünleştirme rolü oynayacağına ve Ermenistan da dahil olmak üzere diğer uluslar için ekstra imkanlar yaratacağına dikkat çekmiştir.⁵¹ Sayın Aliyev'in bu açıklamasını destekler nitelikteki husus ise genel olarak Azerbaycan'ın ona önemli iç pazarlara doğrudan ulaşım olanağı sunan tarihi İpek Yolu güzergahında yer alarak kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde kavşak konumunda yerleşmesidir.⁵²

TDT-Azerbaycan İlişkilerinde Yeni Boyut: Yeşil Enerji

Azerbaycan TDT ortaklarıyla birlikte özellikle ulaştırma koridorlarını genişleterek ortak enerji projelerini hayata geçirmek için çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu minvalde taraflar arasındaki ticaret ve ekonomik bağlar sadece geleneksel enerji hammaddelerinin geçişiyle sınırlı kalmamış ve niteliksel olarak yeni bir iş birliği alanı da ortaya çıkmıştır: *Yeşil Enerji*. Bu konuya, TDT Enerji Bakanları'nın 16 Eylül 2024 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te gerçekleştirilen 4. toplantısında değinilmiştir. Bu toplantı sırasında ortak projelerin uygulanması, Türk devletlerinin yenilenebilir enerji potansiyeli, TDT bölgesindeki enerji tüketimi ve tedarik zinciri konularına odaklanılmış ve taraflar ortak bildiri imzalamıştır. Bu bildiriye, TDT'nin *Teknolojiler ve Yeşil Girişimler Merkezi*'nin kurulmasına ve Türk Devletleri enerji uzmanları arasında yıllık mesleki beceri yarışmalarının düzenlenmesine ilişkin girişimler yer almıştır.⁵³

Toplantıda Azerbaycan Enerji Bakanı Parviz Şahbazov konuşmasına, Cumhurbaşkanı Aliyev'in "21. yüzyılın Türk Dünyası'nın kalkınma yüzyılı olması çağrısı ve Orta Asya, Güney Kafkasya ve Hazar bölgelerini tek bir jeopolitik bölge haline getirilmesi gerektiği" cümleleriyle başlamıştır. Akabinde Türk devletleriyle enerji iş birliğinin sadece gelişmekle kalmayıp

50 Okan Yeşilot, Zeynep Akarslan, Gülcan İnalçık, *Dünden Bugüne Zengezur*, Nobel Yayınevi, Ankara 2024, s. 174.

51 Anadolu Agency, "Azerbaijani President Urges Turkic States to Strengthen Defense Cooperation", <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/azerbaijani-president-urges-turkic-states-to-strengthen-defense-cooperation/3042257>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

52 *Dünden Bugüne Zengezur*, s. 167.

53 Turkicstates.org, "Ministers of Energy of the OTS Convened in Bishkek", <https://www.turkicstates.org/en/news/ministers-of-energy-of-the-ots-convened-in-bishkek#:~:text=The%204th%20Meeting%20of%20the,Observers%2C%20as%20well%20as%20H.E.>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

aynı zamanda yeni projeleri ve bölgesel girişimleri de teşvik ettiğine dikkat çekmiştir.⁵⁴ Bu bağlamda, Şahbazov, Nahçıvan üzerinden *Hazar-Karadeniz-Avrupa, Azerbaycan-Kazakistan-Özbekistan* ve *Azerbaycan-Türkiye-Avrupa* yeşil enerji koridoru projelerinin Türk devletlerini Avrasya’da temiz enerji tedarikinde ve enerji dönüşümünde önemli rol oynayan kilit aktörlere dönüştüreceğine vurgu yapmıştır. Çünkü yeşil enerji projelerinin oluşturduğu koridorlar, enerji geçişini ve sürdürülebilir kalkınmayı mümkün kılan bir araç olarak hizmet etmektedir. Bu kapsamda, ilk önce adı geçen projelere ve sonrasında onların TDT coğrafyasına yönelik hedef ve etkilerine değinilmesi yerinde olacaktır.

Hazar Denizi-Avrupa Birliği Yeşil Enerji Koridoru olarak da bilinen *Karadeniz Denizaltı Kablo Projesi*, Azerbaycan’da yenilenebilir kaynaklardan yeşil enerji üretmek ve Karadeniz’in altından geçen bir denizaltı kablosuyla bu gücü Avrupa’ya ihraç etmek için önemli bir girişimdir.⁵⁵ Azerbaycan, Hazar Denizi kıyısındaki kara ve deniz rüzgâr çiftlikleri ve güneş enerjisi üretim potansiyeline sahip olması ve bunların büyük oranda kullanılmaması hasebiyle proje kapsamında özel konumda yer almaktadır.⁵⁶ Aynı zamanda bu proje vasıtasıyla üretilen gücün doğal gaz ve kömüre bağımlı olan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerine Karadeniz üzerinden aktarılması planlanmaktadır. Birkaç yıldır müzakere edilen bu proje Haziran 2020 tarihinde Dünya Bankası raporunun konusu olmuş, daha sonra 17 Aralık 2022 tarihinde Cumhurbaşkanı Aliyev, Gürcistan Başbakanı Irakli Garibaşvili, Romanya Başbakanı Nicolae Chuke ve Macaristan Başbakanı Viktor Orban’ın proje üzerinde birlikte çalışmayı taahhüt eden *Stratejik Ortaklık Anlaşması*’nı imzalamasıyla resmi bir yapıya kavuşmuştur.⁵⁷

Projenin stratejik önemi Avrupa devletleri açısından özellikle kıtanın Rus enerjisine olan bağımlılığını azaltması ekseninde değerlendirilmektedir. Azerbaycan açısından ise yenilenebilir enerji alanında adı geçen devletin lider olma yolunda somut adımlar atması gibi anlaşılmaktadır. Bu da ülkenin fosil yakıt ağırlıklı geçmişinden önemli bir değişime işaret etmekte ve sürdürülebilirliğe olan bağlılığını vurgulamaktadır.⁵⁸ Bununla da stratejik iş birliği bağlamında Türk Dünya’sına birleştirici rol model olarak algılanan Azerbaycan’ın enerji alanında da TDT coğrafyasında etkili bir aktöre dönüşmesi planlanmaktadır.

54 Report.az, “Parviz Shahbazov Speaks at 4th Meeting of Turkic States’ Energy Ministers”, <https://report.az/en/energy/parviz-shahbazov-spoke-at-4th-meeting-of-energy-ministers-of-ots/>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

55 German Economic Team, “Prospects for the Black Sea Submarine Cable”, <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/prospects-for-the-black-sea-submarine-cable/>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

56 European Council of Foreign Relations, “Energizing Eastern Europe: How the EU Can Enhance Energy Sovereignty through Cooperation with Ukraine and Moldova”, <https://ecfr.eu/publication/energising-eastern-europe-how-the-eu-can-enhance-energy-sovereignty-through-cooperation-with-ukraine-and-moldova/>, [Erişim tarihi: 17.11.2024].

57 European Commission, “Statement by President Von Der Leyen at the Signing Ceremony of the Memorandum of Understanding for the Development of the Black Sea Energy Submarine Cable”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7807, [Erişim tarihi: 17.11.2024].

58 Belfer Center for Science and International Affairs, “Can the Black Sea Energy Corridor Power Europe’s Green Future?”, <https://www.belfercenter.org/research-analysis/can-black-sea-energy-corridor-power-europes-green-future#:~:text=Central%20to%20this%20plan%20is,player%20in%20Europe’s%20energy%20transition>, [Erişim tarihi: 17.11.2024].

Karadeniz Denizaltı Kablo Projesi'ne paralel olarak bir diğer yeşil enerji girişimi ise Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'ın yer aldığı *Hazar Denizi Elektrik Projesi*'dir.⁵⁹ Üç ülke hükümeti, 2 Mayıs 2024 tarihinde Hazar Denizi elektrik iletim kablosu projesini başlatan bir *Mutabakat Muhtırası* (MOU) imzalamıştır. Bu çaba, bölgesel enerji iş birliğini güçlendirmeyi ve sınır ötesi elektrik ticareti için sağlam bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır. Önerilen kablo, üç ülkenin enerji sistemlerini birbirine bağlayarak bölgede enerji güvenliğini, sürdürülebilir uygulamaları ve ekonomik büyümeyi teşvik edecektir.⁶⁰ Ayrıca bunun Hazar bölgesinden yenilenebilir enerjinin yukarıda adı geçen Karadeniz Kablosu ile Avrupa'ya iletimi için yeşil koridor oluşturması hedeflenmektedir. Bu kapsamda Özbekistan 2030 yılına kadar yenilenebilir kaynaklar yoluyla ek 20 GW enerji üretmeyi planladığını duyurmuştur. Ayrıca Özbekistan hükümeti mayıs ayında Taşkent Uluslararası Yatırım Forumu sırasında toplam değeri 26.6 milyar dolar olan anlaşmalar imzalayarak yeşil enerji bağlamında ortaklıklarını genişletmekten yana olduğunun sinyalini de vermiştir.⁶¹ Ek olarak Azerbaycan⁶² ve Kazakistan⁶³ da her biri 2030 yılına kadar 5 GW yeşil enerji üretme taahhüdünde bulunmuştur.

Ancak bu projenin gerçekleştirilmesi için Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'da müşterilerin fosil yakıtlara kıyasla yenilenebilir enerjiye olan tercihi artırılmalı, yenilenebilir enerji halk için daha çekici hale getirilmeli ve bunun için vergi teşvikleri veya sübvansiyon önlemleri sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra yenilenebilir enerjilerin dağıtımını genişletmek için fosil yakıtlardan uzaklaşmanın faydalarına ilişkin kamuoyu farkındalığı artırılmalıdır.⁶⁴

Azerbaycan ve Türkiye arasında planlanan yeşil enerji koridoru ise iki kardeş ülke arasındaki iş birliğinin yeni bir aşamasına işaret etmektedir. *Azerbaycan-Türkiye-Avrupa Yeşil Enerji Koridoru* olarak planlanan bu koridor Hazar Denizi'nden Türkiye'ye kadar uzanacak ve ardışık projeler bu koridorun oluşturulmasını destekleyecektir. Bu girişim hem bölgenin hem de Avrupa'nın enerji güvenliğine bir katkı olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Bakü, yeşil enerji tedarikinde bölgesel liderliği sağlamak için üretim ve ihracat girişimlerine odaklanmakta, aynı zamanda adı geçen projenin uygulanabilirliğine de farklı mecralarda dikkat çekmeye çalışmaktadır. Örneğin, 24 Eylül 2024 tarihinde Hamburg'da düzenlenen *Rüzgâr Enerjisi Konferansı*'nda Azerbaycan

59 Agha Bayramov, "The Green Energy Corridor between the EU and the Caspian Sea: Potential and Challenges". *Caucasus Strategic Perspectives*, V/1, (2024), s. 87.

60 Adb.org, "Regional: Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC) Program: The Caspian Sea Green Energy Corridor Project", <https://www.adb.org/projects/58386-001/main>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].

61 Gazeta.uz, "На Ташкентском инвестфоруме подписаны соглашения на \$26,6 млрд — МИПТ", <https://www.gazeta.uz/ru/2024/05/06/investments/>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].

62 Mir24.tv, "Алиев: Азербайджан к 2030 году будет производить до 5 ГВт за счет ВИЭ", <https://mir24.tv/news/16582355/aliev-azerbaidzhan-k-2030-godu-budet-proizvodit-do-5-gvt-za-schet-vie>, [Erişim tarihi: 20.11.2024].

63 Kapital.az, "Пять крупных проектов ВИЭ запустят в Казахстане до 2030 года", <https://kapital.kz/economic/123430/pyat-krupnykh-proyektov-vie-zapustyat-v-kazakhstane-do-2030-goda.html>, [Erişim tarihi: 20.11.2024].

64 Agha Bayramov, "The Green Energy Corridor", s. 90.

Enerji Bakanı Şahbazov, Azerbaycan ve Türkiye'nin yeşil enerji koridorları kurma hedeflerini ele alarak konuyu uluslararası arenada gündeme getirmiştir.⁶⁵

Aslında birbirine bağlı olarak geliştirilmesi planlanan yukarıdaki yeşil enerji projeleri Türkistan ve Kafkasya'yı enerji bağlamında birleştirecek girişimler olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan bütünleşmiş bir alan oluşturmak, Türkistan ve Güney Kafkasya'yı bölgeler arası ulaşımında önemli bir bağlantı haline getirmek, makro bölgeyi Kuzey ile Güney, Batı ile Doğu arasında bir üretim ve lojistik merkezine dönüştürmek nihai hedefler arasındadır. Bunların yeşil enerji koridorları vasıtasıyla gerçekleştirilmesi ise TDT coğrafyasının yenilenebilir enerji kaynakları, altyapı ve depolama alanlarının birleştirilerek sürdürülebilir enerji üretim merkezi olarak işlev görmesine olanak yaratmaktır. Bu bağlamda adı geçen yeşil enerji projelerinin TDT coğrafyası için sağlayacağı avantajların enerji ve çevre güvenliği, teknolojik bağlamda sıralanması gerekmektedir.

TDT coğrafyasının yeşil enerji koridoruna dönüştürülmesi Türkistan, Kafkasya ve Avrupa genelinde enerji güvenliğini artıracaktır. Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan üçlüsünün ve Azerbaycan-Türkiye ikilisinin enerji sistemlerini entegre etmesi bu devletlere Avrupa'ya elektrik ihraç etmek için yeni yollar açacaktır. Daha sonra bu dörtlünün TDT yeşil enerji koridoru çatısı altında birleşmesi söz konusu olabilir ki bu da sınır ötesi iş birliğini, bölgesel elektrik şebekelerinin ekonomik dayanıklılığını ve operasyonel verimliliğini güçlendirecektir. Bu durumda TDT'nin istikrarlı ve güvenilir yeşil enerji merkezine dönüşmesi gündeme gelecektir. Aynı zamanda yeşil enerji koridorlarının karbon emisyonlarını azaltmada ve sürdürülebilirliği ilerletmede önemli bir rol oynayarak temiz enerjinin küresel entegrasyonunu kolaylaştırdığı da bilinen bir gerçektir. Bu, net sıfır sera gazı emisyonlarını hedefleyen ve 2050 yılına kadar çevre kirliliğini en aza indirmeyi amaçlayan Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde özellikle önemlidir.⁶⁶ Bu açıdan ele alındığında birbirine bağlı şekilde geliştirilen yeşil enerji projeleri Avrupa'nın TDT'nin yenilenebilir enerjisine erişim sağlamasına önayak olacaktır ki bu da yeni bölgeselleşme örneği olan TDT'nin kıtadaki daha yeşil enerji sistemlerine geçişini hızlandıracaktır. Çevresel ve enerji güvenliği açısından sağladığı avantajların yanı sıra, yeşil enerji projeleri enerji sektöründeki teknolojik yeniliği teşvik ettiğinden, projenin yürütülmesinde inisiyatif alan büyük firmaların TDT coğrafyasında etkinleşmesi de söz konusu olacaktır. Bu da adı geçen bölgede gelişmiş trafo merkezlerinin ve sağlam enerji iletim ağlarının geliştirilmesi dahil olmak üzere enerji altyapısının inşasında son teknoloji ve en iyi uygulamaların dahil edilmesini sağlayacaktır.

Yeşil enerji projelerinin kritik bir bileşenini ise Azerbaycan teşkil etmektedir. Bu projelerin başını çeken devlet olarak Azerbaycan, kaynak tahsisini optimize edecek ve katılımcı ülkeler arasındaki ekonomik bağları derinleştirerek hem karşılıklı yatırımı hem de iş birliği çabalarını

65 Report.az, "Azerbaijan-Türkiye Green Energy Corridor Transforming Regional Geopolitics", <https://report.az/en/energy/azerbaijan-turkiye-green-energy-corridor-transforming-regional-geopolitics/>, [Erişim tarihi: 20.01.2025].

66 Ab.gov.tr, "Avrupa Yeşil Mutabakatı", https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html, [Erişim tarihi: 20.01.2025].

artıracaktır.⁶⁷ Bununla da onun TDT coğrafyasında hem stratejik hem de enerji alanında bir kavşağa (hub) dönüşmesi söz konusu olacaktır. Aynı zamanda çevresel bozulmayı ve karbon emisyonlarını azaltmayı hedefleyen dünya devletleri arasında TDT coğrafyası temiz enerji hedeflerine ulaşılması açısından yeni bölgesel dönüşümün sembolü haline gelecektir.

TDT'nin Geleceğine Yönelik Değerlendirme

Önceleri Konsey adı altında faaliyet gösteren ve 2021 yılı itibarıyla Türk Devletleri Teşkilatı olarak adlandırılan bu örgüt üye devletler arasında siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda TDT, kültürel değişim ve Türk mirasının korunması için bir platform görevi görmektedir; üye devletler arasında, özellikle enerji ve altyapı projelerinde ekonomik entegrasyonu kolaylaştırmakta; katılımcıların uluslararası konumunu güçlendirmek için aktif olarak diplomatik çabalarda bulunmakta; bölgesel tehdit ve zorlukları ele almak için kolektif güvenlik önlemleri oluşturmaya çalışmaktadır. Bu da TDT'nin başlangıçta kültürel ve dilsel bir birlik olarak üstlendiği rolün ötesine geçerek küresel sahnede önemli bir oyuncu olarak adından söz ettireceğine işaret etmektedir. Bunun için TDT'nin etkin olarak kullandığı vasıta ise üye devletler arasındaki kültürel yakınlıktır. Bu bağlamda örgütün bazı faaliyetlerde bulunması gerekmektedir:

- Kendi çatısı altında faaliyet gösteren kurumlardan destek alarak taraflar arasında etkileşimin hızlandırılması;
- Genel olarak üye devletlerin toplumları arasında etkileşimi artırmak için değişim programlarından yararlanılması;
- Özel olarak liseler ve üniversiteler için mevcut değişim programlarının genişletilmesi yoluyla taraflar arasında ortak öğrenci, öğretmen ve akademisyen ağının oluşturulması;
- Gençlik programlarının teşkil edilmesi;
- Bu programların sivil toplum örgütleri ve özel şirketler tarafından finanse edilmesi.

Bununla hem örgütün amaçlarından biri olan Türk Dünyası'nın diaspora topluluklarını güçlendirmesi söz konusu olabilir hem de TDT'nin tüm Türk Dünyası'na kültürel anlamda başarılı açılımı gerçekleştirilebilir. Bu sırada TDT'nin karşılaşacağı en büyük sorunlar personel eksikliği, faaliyetlerin finansmanında yaşanan zorluklar ve dijitalleşmeye uyum sağlamada karşılaşılan engeller olacaktır ki bunların giderilmesi için alınan önlemler de istihdam açısından önem arz edecektir.

Aslında TDT yukarıda vurgulanan faaliyetleri kolay bir şekilde başarabilir. Çünkü TDT'nin faaliyeti çok şeffaf bir karakter taşımaktadır. Bu da onun dünya için bir tehdit oluşturduğuna dair algının önlenmesine önayak olmaktadır. Bu kapsamda TDT'nin en büyük gücü uluslararası

67 Jody LaPorte, "Baku's Balancing Act: Azerbaijan Between Green Energy and Oil Rents", <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/bakus-balancing-act-azerbaijan-between-green-energy-and-oil-rents?center=europe&lang=en>, [Erişim tarihi: 20.01.2025].

olayları dikkatli, özenli, rasyonel ve uzun vadeli bir bakış açısıyla ele alma biçimidir. Diğer önemli gücü ise üye devletlerin farklı bağlı kuruluşlardaki rollerini inceleyerek, TDT'nin sorumluluklarını üyeler arasında eşitlikçi olarak paylaşırmasıdır. Nitekim toplantılar ve zirveler üye devletlerin farklı şehirlerinde düzenlenmekte; TDT'nin Sekreterliği İstanbul'da, Türk Akademisi Astana'da ve Türk Kültür ve Miras Vakfı Sekreterliği Bakü'de bulunmaktadır. Bu da üye devletlerin topluluklarını dil, kültür ve tarihlerindeki ortak noktaları paylaşan bir şemsiye altında birleştirmektedir. Bununla da örgütün bölgeselleşme süreci tamamlanabilir ki bu da Türk ulusal bilinci etrafında Türklüğün kolektif bir kimlik haline gelmesine olanak tanıyabilir.

Sonuç olarak söylenebilir ki TDT, küresel ticaret, ekonomik ve lojistik faaliyetlerde vazgeçilmez bir ortak olarak gelecekte uluslararası kuruluşlarla iş birliğinde etkinliğini artırma potansiyeline sahip bir örgüte dönüşecektir. Bu yolda ise üye devletler arasında iş birliğinin Azerbaycan-Türkiye modeli örneğinde geliştirileceği öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- Acharya, Amitav, "Regionalism Beyond EU-centrism", *The Oxford Handbook of Comparative Regionalism*, eds. Tanja A. Börzel and Thomas Risse, Oxford University Press, Oxford 2016.
- Asker, Ali, Bora, Salih Işık, "The Advanced Stage of Russia-Armenia Military Cooperation: The Joint Military Force", *Review of Armenian Studies*, 35, (2017), s. 59-89.
- Aracıoğlu, Burcu, Esmer, Soner, "The Effects of Zangezur Corridor on Türkiye's Eastern Mediterranean Ports Hinterland", *Denizcilik Araştırmaları Dergisi: Amfora*, II/4, (2023), s. 1-16.
- Baghirov, Orkhan, "The Organization of Turkic States' Economic Potential and Cooperation Prospects among its Members", *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 53-73.
- Bayramov, Agha, "The Green Energy Corridor between the EU and the Caspian Sea: Potential and Challenges", *Caucasus Strategic Perspectives*, V/1, (2024), s. 81-96.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole, *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- Dosbolov, Abzal, Sönmez, Göktuğ, "The Organization of Turkic States and Postcolonialism in Central Asia", *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 93-114.
- Erkan Aydın, Merve ve Liu, Yi, "Organization of Turkic States: Diverse Motivations for a Common Aim", *Siyasal: Journal of Political Sciences*, XXXIII/1, (2024), s. 35-54.
- Féron, Élise, Baser, Bahar, "Pathways to Conflict Transportation and Autonomisation: The Armenian Diaspora and the Conflict in Nagorno-Karabakh", *Ethnopolitics*, XXII/4, (2023), s. 384-400.
- Gawliczek, P., Iskandarov, K., "The Zangezur Corridor as Part of the Global Transport Route (Against the Backdrop of Power Games in the South Caucasus Region)", *Security and Defense Quarterly*, XXXXI/1, (2023), s. 36-53.
- Guliyev, Farid, "Presidential Discourses on Regionalism in Azerbaijan: Turkic Solidarity and the Silk Road", *Nationalities Papers*, (2024), pp. 1-25.
- Həsənov, Elvin, "XXI əsrin əvvəllərində Türkiyə Cümhuriyyətinin regional təşkilatlarda fəaliyyətinin Güney Qafqaz və Mərkəzi Asiyanın təhlükəsizliyinin təminatında rolu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, XXI/1, (2024), s. 725-735.

- Hamzaoğlu, H., “Bilateral and Regional Aspects of Azerbaijan-Kazakhstan Relations”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 70, (2021), s. 62-76.
- Huntington, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*; Simon and Schuster, New York 1996.
- Iskandarov, K., M. Mahammadali, K., Gardashkhan, A. G., “Caspian Region: Geopolitical Arena. Clash of Interests and Energy Security”, *Civitas Et Lex*, XXVI/2, (2020), s. 7-22.
- Okan Yeşilot, Zeynep Akarşlan, Gülcan İnalçık, *Dünden Bugüne Zengezur*, Nobel Yayınevi, Ankara 2024.
- Jabbarov, Ali, Abbasova, Sevinj, Tanrıverdi, Haluk, “Zəngəzur-Naxçıvan-Istanbul marşrutu üzrə regional əməkdaşlıq perspektivləri”, *International Journal of Tourism, Economics and Business Sciences-Ijtebs*, VI/1, (2022), s. 42-52.
- Koçak, Muhammet, “Potential of Organization of Turkic States in the International System”, *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 115-138.
- Modebadze, V., “The Escalation of Conflict Between Armenians and Azerbaijanis and the Problems of Peaceful Resolution of the Nagorno-Karabakh War”, *Journal of Liberty and International Affairs*, VI/3, (2021), s. 102-110.
- Mustofaev, Murodjon, “The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 105-120.
- Musabay Baki, Pelin, “Avrasya’da Bölgesel İşbirliği Sürecinden İşbirliği Mekanizmasına: Türk Konseyi”, *Bilge Strateji*, VI/11, (2014), s. 133-162.
- Musabay Baki, Pelin, “Turkic World Vision-2040: A Step Forward for the Resilience of Turkic Cooperation”, *Perceptions*, XXVII/1, (2022), s. 26-52.
- Musayev, Yahya, “Azerbaijan-Turkey Cooperation in Military-Technical Field (1991-2011)”, *Azerbaijan-Turkey: Friendship, Brotherhood and Strategic Partnership*, eds. Cavid Veliyev vd., Berikan Publishing House, Ankara 2012.
- Nesirova, Aynur, “Economic Results of the Karabakh War: Plundering in the Territories of Azerbaijan during the Occupation Period”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, VI/2, (2022), s. 257-266.
- Nolte, Detlef, “How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics”, *Review of International Studies*, XXXVI, (2020), s. 881-901.
- Osterud, Oyvind, “Regional Great Powers”, *Regional Great Powers in International Politics*, ed. Iver B. Neumann, St. Martin’s Press, Basingstoke 1992.
- Öztopal, M. K., “Azerbaycan ile İlişkileri Bağlamında Türkistan Devletlerinin Dağlık Karabağ Konusundaki Tutum ve Tepkileri”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, VII/1, (2021), s. 216-232.
- Ulutaş, Ufuk, Tanrıseven, Oktay, “The Turkic Council on the 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement: A View from Turkey”, *Turkic Council 10th Anniversary of The Nakhchivan Agreement*, eds. Ceyhun Şahverdiyev and Javid Veliyev, Turkic Council and Air Center, Baku 2019.
- Paasi, Anni, “The Resurgence of the Region and Regional Identity: Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe”, *Review of International Studies*, XXXV/1, (2009), s. 121-146.
- Pape, Robert A., “Soft Balancing against the US”, *International Security*, XXX/1, (2005), s. 7-45.
- Sapmaz, Ahmet, *Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2008.
- Sarı, Buğra, “Security Aspect of the Integration in Turkic World under the Organization of Turkic States”, *Insight Turkey*, XXV/4, (2023), s. 139-161.

- Turkic Council, “A Rising Actor in Regional Cooperation in Eurasia”, *Fifth Summit of the Turkic Council*, Astana 2015.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, *Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi*, İstanbul 2021.
- “Türk Devletleri Teşkilatı 11. Zirve Bildirisi”, *Türk Devletleri Teşkilatı*, Bışkek 2024.
- Wohlfort, William C., “The Stability of a Unipolar World”, *International Security*, XXIV/1, (1999), s. 5-41.
- Yalçınkaya, A., “Hazar’da Azerbaycan-Türkmenistan Enerji Anlaşmasının Stratejik Anlamı”, *Deniz Araştırmaları ve Mavi Strateji Dergisi*, 3, (2024), s. 1-15.
- Yeşilot, Okan, “Karabağ Savaşının Eşsiz ve Mağdur Tanıkları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, (2006), s. 85-92.
- Yılmaz, S., “Attitudes of the Turkish States toward Azerbaijan during and after the Karabakh Victory”, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, XVI/64, (2024), s. 117-122.

Elektronik Kaynaklar

- Ab.gov.tr, “Avrupa Yeşil Mutabakatı”, https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html, [Erişim tarihi: 20.01.2025].
- Adb.org, “Regional: Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC) Program: The Caspian Sea Green Energy Corridor Project”. <https://www.adb.org/projects/58386-001/main>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].
- Anadolu Agency, “Azerbaijani President Urges Turkic States to Strengthen Defense Cooperation”. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/azerbaijani-president-urges-turkic-states-to-strengthen-defense-cooperation/3042257>, [Erişim tarihi: 14.11.2024].
- Brussels.mfa.gov.az, “İlham Əliyev “Qarabağ: 30 ildən sonra evə dönüş. Nailiyyətlər və çətinliklər” Forumunda iştirak edib”, <https://brussels.mfa.gov.az/az/news/4168/ilham-eliyev-qarabag-30-ilden-sonra-eve-donus-nailiyyetler-ve-cetinlikler-forumunda-istirak-edib>, [Erişim tarihi: 11.11.2024].
- Belfer Center for Science and International Affairs, “Can the Black Sea Energy Corridor Power Europe’s Green Future?”. <https://www.belfercenter.org/research-analysis/can-black-sea-energy-corridor-power-europes-green-future#:~:text=Central%20to%20this%20plan%20is,player%20in%20Europe’s%20energy%20transition>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].
- Cesi.it, “CESI, New Important Steps in the Black Sea Submarine Cable Project”. <https://www.cesi.it/news/2023/cesi-new-important-steps-in-the-black-sea-submarine-cable-project/>, [Erişim tarihi: 17.11.2024].
- European Council of Foreign Relations, “Energising Eastern Europe: How the EU Can Enhance Energy Sovereignty through Cooperation with Ukraine and Moldova”. <https://ecfr.eu/publication/energising-eastern-europe-how-the-eu-can-enhance-energy-sovereignty-through-cooperation-with-ukraine-and-moldova/>, [Erişim tarihi: 11.10.2024].
- European Commission, “Statement by President Von Der Leyen at the Signing Ceremony of the Memorandum of Understanding for the Development of the Black Sea Energy Submarine Cable”. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7807, [Erişim tarihi: 17.11.2024].
- German Economic Team, “Prospects for the Black Sea Submarine Cable”, <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/prospects-for-the-black-sea-submarine-cable/>, [Erişim tarihi: 16.11.2024].
- Gazeta.uz, “На Ташкентском инвестфоруме подписаны соглашения на \$26,6 млрд — МИПТ”. <https://www.gazeta.uz/ru/2024/05/06/investments/>, [Erişim tarihi: 18.11.2024].

- Kapital.az, “Пять крупных проектов ВИЭ запустят в Казахстане до 2030 года”. <https://kapital.kz/economic/123430/pyat-krupnykh-proyektov-vie-zapustyat-v-kazakhstan-do-2030-goda.html>, [Erişim tarihi: 20.11.2024].
- LaPorte, Jody. “Baku’s Balancing Act: Azerbaijan Between Green Energy and Oil Rents”, <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/bakus-balancing-act-azerbaijan-between-green-energy-and-oil-rents?center=europe&lang=en>, [Erişim tarihi: 20.01.2025].
- Mir24.tv, “Алиев: Азербайджан к 2030 году будет производить до 5 ГВт за счет ВИЭ”. <https://mir24.tv/news/16582355/aliev-azerbaidzhan-k-2030-godu-budet-proizvodit-do-5-gvt-za-schet-vie>, [Erişim tarihi: 20.11.2024].
- Report.az, “Azerbaijan-Türkiye Green Energy Corridor Transforming Regional Geopolitics”. <https://report.az/en/energy/azerbaijan-turkiye-green-energy-corridor-transforming-regional-geopolitics/>, [Erişim tarihi: 21.11.2024].
- US Department of State, “1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh”, <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>, [Erişim tarihi: 15.11.2024].
- Umarova, Nargiza. “On the Prospects of the Zangezur Corridor for Central Asia”, <https://www.caspianpolicy.org/research/category/on-the-prospects-of-the-zangezur-corridor-for-central-asia>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].
- Turkicstates.org, “Ministers of Energy of the OTS Convened in Bishkek”. <https://www.turkicstates.org/en/news/ministers-of-energy-of-the-ots-convened-in-bishkek#:~:text=The%204th%20Meeting%20of%20the,Observers%2C%20as%20well%20as%20H.E>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].
- Turkicstates.org, “Devlet Başkanları Zirve Toplantıları”, <https://www.turkicstates.org/tr/zirveler>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].
- Turkicstates.org, “Kurucu Belgeler”, <https://www.turkicstates.org/tr/bildiriler-kurucu-belgeler>, [Erişim tarihi: 18.01.2025].
- Turkey Gazette, “Kazakhstan’s President Kassym-Jomart Tokayev said Armenia should withdraw from Nagorno-Karabakh”, <https://turkeygazette.com/kazakhstans-president-kassym-jomart-Tokayev-said-armenia-should-withdraw-from-nagorno-karabakh/>, [Erişim tarihi: 19.01.2025].
- Report.az, “Parviz Shahbazov Speaks at 4th Meeting of Turkic States’ Energy Ministers”. <https://report.az/en/energy/parviz-shahbazov-spoke-at-4th-meeting-of-energy-ministers-of-ots/>, [Erişim tarihi: 16.09.2024].

THE NOVEL DYNAMIC OF REGIONALISM: THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES AND AZERBAIJAN

Nazrin ALİZADA*

The existing historical, cultural and political proximity between countries may result in the development of strategic cooperation over time. In this context, the Organization of Turkic States (OTS) was established with the Nakhchivan Agreement, which was signed at the 9th Summit of the Heads of Turkic Speaking States of the Turkic Council. The name of the organization was changed during the 8th Summit held in November 2021, and it took its current form.

The OTS, which engages with a wide spectrum of issues covering the Turkic world, aims to institutionalize regionalization in the geography and to create an identity consciousness for this purpose. In accordance with these objectives, the OTS's primary function is to promote cultural integration among member states by employing soft power elements in the initial stage; to expand economic cooperation opportunities in the subsequent stage; and to consolidate partnerships through the establishment of role model countries in the field of security in the final stage.

The development of the OTS, which is approached in terms of civilisation and regionalism, is firstly scrutinised within the historical framework, and then the attitude of the member states at the summits and the importance of the adopted final declarations in terms of the OTS are elaborated. The study then investigates why Azerbaijan, which has reshaped the geopolitical architecture of the South Caucasus, especially after the Karabakh War in 2020, is considered a gateway to the OTS. In general, the issue of green energy projects and the Zangazur corridor, which is called a novel geostrategic opening, has been analysed; in particular, the unifying power of the Zangazur corridor has been highlighted.

It is evident that the OTS functions as a platform for cultural exchange and the preservation of Turkic heritage, facilitating economic integration among member states, particularly in energy and infrastructure projects. The organisation actively engages in diplomatic efforts to strengthen the international standing of participants and seeks to establish collective security measures to address regional threats and challenges. The OTS in this regard, employs the concept of cultural

* Assistant Prof., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, Hatay/Türkiye, nazrin.alizada@mku.edu.tr. ORCID: 0000-0002-6874-7712

affinity among member states as an effective tool. In this context, the organisation is expected to undertake the following activities:

- *Accelerate interaction between relevant parties through the support of institutions operating within its framework.*
- *Utilise exchange programs to enhance interaction between societies of Member States in general.*
- *Establish a joint network of students, teachers and academics through the expansion of existing exchange programs, particularly for high schools and universities.*
- *Implement diverse youth programs.*

It is imperative to ensure that these programmes are funded by civil society organisations and private companies. This would not only serve to strengthen the diaspora communities of the Turkic World, a key objective of the organisation, but also facilitate the successful cultural outreach of the OTS to the entire Turkic World. The organisation is likely to encounter several challenges, including a lack of staff, difficulties in financing activities, and barriers to adapting to digitalisation, which are also important in terms of employment. However, the OTS is well-positioned to overcome these challenges. Firstly, the organisation's activities are highly transparent, which prevents the perception that it represents a threat to the world. The OTS's most significant asset in this context is arguably its meticulous, attentive, rational and long-term perspective towards international events. Another salient strength is its approach to the distribution of responsibilities among its members, which is achieved by examining the roles of member states in different affiliated organisations. The organisation of meetings and summits in various member states, with the Secretariat of the OTS located in Istanbul, the Turkic Academy in Astana, and the Secretariat of the Turkic Culture and Heritage Foundation in Baku, serves to unify the member states' communities under a unified entity that shares commonalities in language, culture, and history. This process of regionalisation could potentially result in the formation of a collective identity around the Turkic national consciousness, thereby facilitating the advancement of Turkism. In conclusion, it can be asserted that the OTS, in its capacity as a pivotal partner in global trade, economic and logistics activities, possesses the potential to enhance its effectiveness in cooperation with international organisations in the future. It is predicted that this will result in the development of cooperation between member states, following the model established by Azerbaijan and Turkey.